

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

KRIZSÁN, László

Ismeretlen okmányok a Zambézi menti „magyar missziók” történetéhez
(Részletek Czímermann István S. J. afrikai misszionárius leveleiből)

Eredeti közlés/Original publication:

Földrajzi Múzeumi Közlemények, 1992, 11. szám, 77–80. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.613

Dátum/Date: 2019. május / May

filename: krizsan_1978_MenyhartIsmOkm

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

KRIZSÁN, László: Ismeretlen okmányok a Zambézi menti „magyar missziók” történetéhez (Részletek Czímermann István S. J. afrikai misszionárius leveleiből), *AHU MATT*, 2019, **pp. 1–15. old.**, No. 000.003.613, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, Czímermann István S. J. afrikai misszionárius leveleiből, kommentárokkal

African research in Hungary, from the letters of István Czímermann S. J., with comments

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

ISMERETLEN OKMÁNYOK A ZAMBÉZI MENTI „MAGYAR MISSZIÓK” TÖRTÉNETÉHEZ (Részletek Czímermann István S. J. afrikai misszionárius leveleiből)

Közreadja: dr. KRIZSÁN, László

Földrajzi Múzeumi Közlemények, 1992, 11. szám, 77–80. old.

Czímermann István (1849–1894)¹, a Kalocsáról elszármazott jezsuita misszionárius rövid, nyolc esztendő afrikai működésével Afrika megírandó művelődéstörténetének egy ragyogó fejezetét alkotta meg.

Czímermann nevéhez fűződik a nyungve írásbeliség megteremtése, e törzsi nyelv irodalmivá tétele és az elemi oktatás meghonosítása a Zambézi Misszió állomásain. Czímermann nyomdát létesített, ahol a tan- és imakönyvek készültek a rabszolgaságból kiváltott gyermekek számára, akiket a lelkes hittérítő egy padba ültetett a törzsi előkelőségek gyermekeivel.

A Zambézi menti körművelődés szellemi irányítása és feltételeinek gyakorlati megteremtése, a Biblia és a különböző tanszövegek nyungve nyelvre fordítása, óriási energiát követelő feladatok voltak. De nem kevesebb munkát követelt a misszió anyagi bázisának, működőképességének biztosítása sem.

A portugál kormánytól kapott támogatás a kiadásoknak csak kisebb részét fedezte. A szükséges további pénzt kiutazása előtt, majd az

¹ Czímermann István Szomolnokhután szillett. Családjának szűkös anyagi helyzete miatt középiskolai tanulmányait csak későn fejezhette be. Eredetileg tanárnak készült, de három félév után felvételét kérte a váci papnevelő intézetbe. Teológiai tanulmányait Rómában végezte. Hazatérte után Dunaharaszton is Taksonyban volt káplán, majd belépett a Jézus Társaságba. Novíciusi idejét a karinthiai St. Andrásban töltötte, majd Kalocsára került, a Rend ottani gimnáziumában tanított. 1885-ben engedélyt kapott, hogy Afrikában, a Zambézi Misszióban folytasson hittérítő munkát. 1889 végén néhány hónapra hazatért, hogy itthon és Európa több nagy városában adományokat gyűjtson a Misszió számára. 1894-ben, a lakosság körében elért népszerűségétől félve, Zumbó és környékének törzsfőnöke megmérgezte.

1889–90-es európai és hazai körútja során, Czímermann „prédikálta össze”.

Az alább, szemelvényekben közölt levélrészletek – meggyőző adataikkal – arról beszélnek, hogy joggal nevezhetnők akár magyar misszióknak is a XIX. század végén, a Zambézi mentén működő missziós állomásokat.

A levélrészleteket betűhűen közöljük. Valamennyi levél címzettje dr. Zimermann Ignác szepesváraljai lelkész, az afrikai misszionárius testvérbátyja.² (A testvérek családi nevüket eltérő módon írták.)

Nem érdektelen talán néhány szóval utalni a közleményünk tárgyát képző levelek felbukkanásának nem mindennapi történetére:

E levelek közreadója az 1960–80-as években rendszeres időpontokban jelentkező rádióműsorokban ismertette Afrika múltját és a fekete kontinens magyar kutatóinak tudományos eredményeit. A rádiósorozat Czímermann István életútját is felelevenítette, a bennszülöttek által neki adományozott „Betűk Atyja” néven mutatva be őt a hallgatóknak.³ Néhány nappal a műsor elhangzása után levél érkezett a Rádióba M. G. úrtól, egy határainkon kívül élő magyar hallgatótól. M. G. úr közölte, hogy ő Czímermann Istvánnak rokona, s hogy jelenleg ő őrzi Czímermann István bátyjához írott leveleit. Felkért a levelek további őrzésére és tudományos felhasználására. Nem sokkal később egy Magyarországra utazó ismerősével M. G. úr elküldte az általa őrzött 18 db eredeti Czímermann-levelet.⁴

A Czímermann-leveleknek kizárólag azon részleteit közöljük, amelyek adatokat, utalásokat tartalmaznak a Zambézi Misszióra, illetve az afrikai viszonyokra általában. A kizárólag családi vonatkozású leveleket közleményünkben kihagytuk.

² Dr. Zimermann Ignác később kanonoki méltóságot nyert el.

³ Czímermann István afrikai működéséről két előadás hangzott el a Magyar Rádióban: 1981. március 23-án 11.23-tól a Kossuth adón „A Betűk Atyja” és 1983. június 13-án 11.20-tól ugyancsak a Kossuth adón „Magyarok Kelet-Afrikában” címmel.

⁴ Ezek közül tizenöt levél részletét közöljük.

1. sz. levél

Kalocsa, 1885. június 21.

„Kedves Bátyám!

Most már igen sokáig hallgattam, de körülményeim mind eddig akadályoztak engem. Most mindenek előtt tudtadra adom, hogy nem sokára eljövök Szepes-Olasziba, miután ott tartom majd a Sz. gyakorlatokat az ottani irgalmas nénikéknek. Épen most írok az ottani főnök-nőnek és megkérdezem valjon mely időben jöjjenek oda. Én gondolom, hogy ők július vége feltartják a Sz. gyakorlatokat (a mit tőlük megtudhatsz,) és remélem, hogy ez alkalommal találkozom majd veled Szepes-Káptalanban, és szándékom egy párnapot nálad tölteni, miután szeptemberben hosszú útra indulok. Én ugyanis május hó vége felé a R.P. Provinciálistól levelet kaptam, melyben megírta nekem, hogy a R.P. Generalis megengedte, hogy én Afrikába, a Zambézi misszióra mehessek, et probabilitate messe Septembri mit abeundum.⁵ Ez volt mindig fő vágyam, és most, hála Istennek és a bold. Szűznek, teljesült. Én a vadak megtérítésének szentelhetem magamat és taníthatom majd azokat az igaz Isten ismeretére, kik mindeddig még a halál árnyékában és az ördög fogságában ültek!

Jelenleg foglalkozom az angol nyelvvel miután erre legelőször lesz szükségem...

háládatos öcséd István SJ.”

2. sz. levél

Budapest, 1885. augusztus 16.

„Kedves Bátyám!

15-én este Budapestre érkezvén ... felhasználtam az alkalmat és kezdtem ezen ó napi itt létem alatt a Zambezi Missiomra pénzt gyűjteni...

A Püspökkel ugyan nem beszéltem és több kanonokkal sem, miután a legnagyobb rész nincs otthon, de a kikat felszollítottam ezek igen szépen viselték magukat. Ferenczy kanonok „r adott 50 forintot, Szelekan. 20. Begoveszevits 15. Tarkányi 15. A Seminariumi Rector 5 ara-

⁵ Latin betoldás. Jelentése: „valószínűleg szeptember hónapban utazom el.”

nyat. Azonkívül adtak a városból igen szívesen, és nekem nem volt elegendő zambezi sorsjegy, a melyeket ott kioszthattam volna. Én ezek 6 nap alatt 200 forintnál többre kaptam a zambezi Missiómra, és többet fognak rég csak adni, é a kanonokok megígérték, hogy ők jövőre is akarnak adni.. Egerhez köze], Kápolna mellen fekszik Feldebrő, mely dohányjáról híres; ott van egy Mára kápolna kinn a temetőben, a hol mindet évben aug. 15-én, ti. Nagybaldogasszony napján egy rendkívüli nagy búcsu tartatik. Messziről oda zárandokolnak az emberek és összejön rendszeren 8-10.000 ember. Miután az ottani Plébános megtudta, hogy Egerben vagyok, eljött és megkért, hogy tartsam nála az ünnepi beszédet. Miután magok az kanonokok is nagyon sürgették, elfogadtam az ajánlatot is elmentem oda az Egri Sekretariussal, ki édes testvére az ottani Plébánosnak. 14-én délután oda énen és azonnal beültem a gyóntatóba és gyóntattam jó későig. Vasárnap kezdtem már 4 óra után és gyóntattam 1/2 10-ig, a mikor eztán kivonultunk a kápolnához és ott predikáltam, szabadban, kinn a temetőben vagy tíz ezernyi seregnek. Nagyszerű volt a látvány és nagyobb lelkesedéssel rég soha sem szóltam. Ott volt a Predikatzion több pap is, miután az egész környék ezen alkalommal összejön, 15-én tehát még ez nap elindultam Pestre a hol Gróf Bethlen már várt. Ma (vasárnap 16-án) megnéztük a kiáltást és holnap (17-én) elmegyünk együtt Kalocsára A Sz. gyakorlatokat később küldöm. Imáidba ajánlottan maradok háládatos öcséd, István.”

3. sz. levél

Kalocsa, 1885. november 30.

„Kedves Bátyám!

Csak röviden akarlak értesíteni, hogy már megkaptam az elutazásra való engedélyt, melynek folytán f. h. 19-én elhagyom Kalocsát és fölmegek Pestre, a hol egy napot töltök. Onnét megek egy napra Vácra, és onnét tovább Esztergomba, a hol szinte egy napig maradok. Decb. 24-én fölmegek Pozsonyba, a mi Collegiumunkba, a hol a Karácsonyi ünnepek alatt leszek.

Karácsony után elmegyek egy napra Nagyszombatba és onnét Decb. 30 vagy 31 in Bécsbe. Bécsben maradok jan. hó 2-áig a mikor aztán elmegyek Londonba, a honnét jan. 6-án zár tovább megyünk Afrikába. Ha közel lettél volna Pozsonyhoz, akkor együtt tölthettük vol-

na a karácsonyi ünnepeket én Te fölrándultál volna egy napra; de a távolság igen nagy is így zár csak levél által érintkezhettünk egymással!

Ha csak körülményeim megengedik, akkor Afrikába való utazásom alkalmával is többször írok majd Neked...

háládatos öcséd István SJ.

(Az aláírás alatt, utóiratként:)

Van társam is Afrikába, miután Nagyszombatból szinte eljön egy Hartmann nevű Pater egy Regensburgi, ki két év előtt azon (öltel alatt lépett a társaságba, hogy Afrikába küldik; óhaja szinte teljesült.'

4. sz. levél

Esztergom, 1889. szeptember 7.

„Szeretett Bátyám!

Csak röviden akarlak értesíteni, hogy Kalocsát már elhagytam is eljöttem ide Esztergomba, a hol holnap predikálni fogok és pedig kétszer. Délelőtt a Vártemplomban és délután a királyvárosiban. Kalocsán a fogadtatás igen szívreható volt. A szegény nép tömegesen várt az állomásnál, és sírt örömeiben. Az Érsek rég mindig a betegség által szenved és alig képes valami komoly elhatározásra. A négerek melletti lelkesülés igen nagy is az eredmény szép volt, miután vannak nekem Kalocsán privát jóltevőim, úgy mint Lichtensteiger püspök úr és mások, és maga a kalocsai ház is több ezret helyezett nekem kilátásba, miután jól áll és a küldött afrikai tárgyakért hálával tartozik.

Itt Esztergomban nagyon kizsákmányolta P. Üрге⁶ a helyzetet miután azelőtt esztergomi káplán volt és járt egyszersmind kínai gyermekével házról házra, amit in szándékosan nem teszek. No de azért nem hiányzik a négereknek sem az Isten áldása.

Esztergomból, ahol inclusive csütörtökig maradok elmegyek majd Egerbe, a hová magamat bejelentetten, és onnét eljönnék majd te hozzád. Nem tudom, valjon van-e Szepességben oly hely a hol sikerrel lehetne predikálni? a hol ti. a nép adakozó? Te tőled elmennék aztán Szomolnokon és Rozsnyón át Kassára, hogy ott is predikáljak...

háládatos öcséd István SJ.”

⁶ Páter Üрге Ignác, kínai hittérítő.

5. sz. levél

Bécs, 1889. december 12.

„Legkedvesebb Testvérem!

Örömmel vettem leveled és szívből köszönöm fáradozásaidat. A bor elküldése nem sürgős, majd akkor intézzük el, ha Nálad leszek, ami január végén valószínű. Itt Bécsben nagy a részvétel a szegény zambézi négerrek iránt. A jó bécsiek nagyon résztvevők is együttérzők. Advent 4. vasárnapján újra prédikálok és remélem, hogy a templom ismét annyira megtelik, mint december 8-án. Addig rég néhány templomban tartok előadást. A St. Marcoi hercegné, a négerrek ügyének egyik legtevékenyebb felkarolója, éppen most érkezett Ischlből Bécsbe. Advent 3. vasárnapjára valószínűleg Prágába utazom, mivel az idő sürget. A szepesi püspöknek éppen leveled érkezése előtt írtam, megköszöntem a bort, de hamarosan újra írok neki, mer' rég sokáig nem tudunk személyesen találkozni, ő pedig ideiglenesen 2 (...) -nek megígérte a canonicát. Karácsonykor Budapesten leszek és ott prédikálok. Utána Nagyváradra megyek, majd Nyitván át Rózsahegyre, hozzád. Addig azonban még írok Neked. Pozsonyban jól ment minden, az emberek ezer guldennél többet és sok holmit adományoztak a négereknek. A kolostorokban sok képet kaptam, melyeknek egy részét elajándékoztam, mert nem akarom és tudom valamennyit elvinni. Így, kedves Testvér, Te is kapsz néhányat a feleslegből. Ha karácsonyig nem tudnék írni, már most kívánok Neked boldog ünnepeket. Bensőséges üdvözet minden barátunk, ajánlom magam, a Te hálás testvéred
Stefán Z.”

(A levél német nyelven íródott.)

6. sz. levél

Budapest, (Múzeum u. 5.), 1890. január 2.

„Kedves bátyám!

Ne haragudjál, hogy új évre nem írtam, de annyi a dolgom, hogy nem is győzőm. Folytonosan kell utaznom és prédikálnom és most is elmegyek majd szombaton éjjel Nagyváradra, onnét pedig június hó 10-én Lissabonba, a hová P. Menyhárdot⁷ is több új hitküldért⁸ viszek

⁷ Menyhárh László SJ. a kalocsai jezsuita gimnázium igazgatója, aki 1885-

és a hol sürgős dolgom van a portug. kormánnyal. Remélem, hogy június 20-ig ismét Magyarországon leszek, a hol még Szatmárt, Nyit-rát, Rózsahegye et Téged akarlak meglátogatni. A gyűjtéssel most már lassanként befejezem és hálát adok a jó Istennek, ki nagyon megsegített. Eddig gyűjtöttem már 50.000 forintnál többet (de ez maradjon köztünk) és ezzel lehet már a szegény négereken segíteni. Most rég szükséges, hogy a dolgot jól rendezzük be, és ez nem olyan könnyű. Mikor jövök majd hozzád azt megírom neked későbbet. Budán beszéltem Gyertyánfi úrral, ki mindent megígér. Most aztán csak szükséges, hogy a fiú jó tanuljon, a mire is intettem, is hogy a dolgot valaki sürgesse. Megkaptam kaffer⁹ imakönyvemnek néhány Példáját Natalból, a hol azt nyomtattam és azokból küldök is egyet is Püspöködnek is egyet. Későbbben írok majd többet.

háládatos öcséd, István SJ”

7. sz. levél

Lisszabon, 1890. január 20.

„Legkedvesebb Testvérem!

Néhány napja ismét Lisszabonban vagyok, ahova P. Menyhárdot és még 5 más személyt kísértem, s ahol néhány dolgot szereltem volna e kormánnyal megbeszélni. Sajnos, nem sikerült. A kormány ugyanis, ide utazásunk közben megbukott, és most vámunk kell, amíg a nyugalom ismét helyreáll. A pénzsóvár Anglia úgy ijesztgeti a tönkrement portugálokat, mint macska az egeret, s azok szegények azt sem tudják, hogy miként védekezzenek a ravasz angolokkal szemben. Ez a félelem talán használ kissé a szabadkőművesség felé hajló portugáloknak. Holnap este 7-kor (I.21.) utazom vissza Lisszabonból Magyarországra, ahol, valószínűleg Szatmáron, február 2-én teszem le utolsó foga-

ben elősegítette Czímermann afrikai kiküldetését. 1889 őszén maga is elutazott a Zambézi Misszióba. Czímermann helytelenül, de következetesen „Menyhárd”-nak írja rendtársa családi nevét.

⁸ hitküldés = hithirdető, misszionárius.

⁹ Kaffer – a délafrikai torzai nyelvek közös megjelölése az európai szóhasználat szerint. Az imakönyv valójában nyungve nyelven került kiadásra. Címe: „Nkubenzi mu ndjire is kupurumuka. Penő bzalcupemba bzadidissa bza uantu akristao, kuti afike kudzuru ku na murungu. Idakondzedua na P. Estevao Czimermann chuaro cha kukonkana kue Jesu.”

dalmamat. Provinciám kívánta, hogy utolsó fogadalmamat Európában tegyen le és az APP Generalis szívesen adta ehhez beleegyezését. Provinciálisom azt szeretné, ha Bécsben maradnék, de éppúgy kívánják Pozsonyban és Kalocsán is, hogy a február 2-át ott ünnepeljem...

hálás testvéred, Stefán.”

(A levél német nyelven íródott.)

8. sz. levél

Párizs, 1890. január 24.

„Szeretett Bátyám!

Újre útban vagyok drága Honunk felé. Ma éjjel elindulok Zürichen át St. Endré-be, Karinthiába, a hol a jó novitius házat meg kell látogatnom, miután onnét is kapok egy igen derék Páttert, P. Fridrichel ami Missiónk számára. P. Menyhárd társaival együtt szerencsésen érkezett Lissabonba. Lissabonban nagy a zűrzavar és a bukott ministeriumok helyreállítása több időt igényel, míg némi dolgokat nyugodtan lehessen tárgyalni. Az elszántság rendkívül nagy Lissabonban és a jó nép érzi, hogy régi birtoka veszélyben forog. Jan. 30-án már Szatmáron leszek, és körülbelül február 7-én nálad Szepes Váralján.

h. b. István SJ.”

9. sz. levél

St. Andrä (Karinihia), 1890. február 5.

„Kedves Bátyám!

Szívből köszönöm szeretetteljes, jóakaró üdvkívánataidat, és meg lehetsz győződve kedves Bátyám! hogy én is szívesen és naponta értelek imádkozom, miután igen nagy hálával tartozom Te neked. A jó öreg P. Bülow, ki tíz év előd novitius mesteren volt St. Andräben és kinél feb. 3-án Lainzban letettem az ünnepélyes 4. votumot,¹⁰ igen szép ünnepet rendezett e napra, ámbár nem volt lehetséges, hogy estig maradjak ott, miután még ez nap elutaztam Sz. Andräbe. Itt jelenleg a derék, jó P. Miltz Rector, ki már többször levélben meghív, hogy láto-

¹⁰ votumot – fogadalmat.

gassam meg őt és jó novitiusait, és miután e házban van egyszersmind P. Friderich, ki szinte eljön Afrikába is kit hármad magával, kell már előre Lissabonba küldeni, a hová f. hó 15-én fog menni, azért elmentem két napra St. Adrábe. Szombaton újra Bécsben leszek, a hol délután 2 órakor, a Sacre Caesare dámaknát a bécsi előkelő úrihölgyeknek Afrikáról egy előadást tartandok. Bécsből elmegyek szombaton éjjel Budapestre, a hol a vasárnapot (9 ét) töltöm, és aztán elmegyek Szatmárra, szinte csak 2-3 napra. Nyitrára nincs kedvem elmenni, a miért is Szatmárról elmegyek Rózsahegyre és onnét eljövök Te hozzád. El kell mennem rég egy hétre Kalocsára is, a hol rég egyszer szeretnék prédikálni ez ottani jó népnek, mely kiváló szeretettel ragaszkodik hozzám, és szívesen megszerzem neki e vigasztalást. Így elmúlik majd február hó, és azén kell sietnem, mert másképen el nem végzem teendőimet márc. 1-5-éig, midőn már újra Lissabonban kellene lennem, pedig Bécs–Salzburg és Innobenkben van rég sok dolgon, és el kell mennem Marseille. Páris, Köln, Hamburgba is...

háládatos öcséd, István SJ.”

10. sz. levél

Kalocsa, 1890. február 26.

„Legkedvesebb Testvérem!

Szeretnék válaszolni kedves leveledre, amihez eddig sokoldalú igénybevételek miatt non jutottam hozzá. Amennyiben a jelöltek szorgalmasak és megalapozott reményt keltenek arra nézve, hogy jó jezsuita barátok lesznek Zambéziben, amelyre 2 éves (Lisszabonban végzendő) noviciusi tanulmányaik befejeztével válnak alkalmassá, szívesen viszem őket magammal, mert nagyon kell ott az ember.

a) Az illetőknek a magyar vagy szláv nyelveken kívül (amennyiben ezek egyike anyanyelvük) még egy nyelven kel értenők (tehát németül).

b) Harminc évesnél fiatalabb, katonakötelezettségüknek már eleget tett személyek jöhetnek számításba, akik előljáróiktól is rendelkeznek a megfelelő engedéllyel.

Szükséges, hogy valamelyik Házunkban vizsgát tegyenek. Ezután, akiket alkalmasnak találsz, a következő hetekben Pozsonyba jöhetnek. Ott, másokkal egyetemben, találkozom velük. Szerdán és csütörtökön

Pozsonyban leszek, amit Pestről, előzőleg, még megírok neked. Vasnap Pesten tanok előadást...

A jelöltek ne Rutkán át urazzanak, mert ott a tiltott kivándorlás miatt mindenkit lefognak. Válasszanak más útvonalat, vagy a Pozsonyba szóló vándorkönyvük legyen rendben. Pozsonyban a Batthyány tér 1. szám alatt lévő Jezsuita Kollégiumban lesz a szállásunk...

hálás testvéred, Stefan SJ.”

(A levél német nyelven íródott.)

11. sz. levél

Budapest, 1890. február 29.

„Szeretett Bátyám!

Holnapután (Vasárnap 2 án) tartok itt a Seminariumi díszteremben a nemes hölgyeknek, kiket Csekonits Grófnő összehívott, délután 3 órakor egy előadást Afrikáról, melyre a Püspököd is el fog jönni, azonkívül megígérte, hogy engem holnap délután meglátogat a mi házunkban. (Múzeum utca 5.) Kalocsán, ahol egy hétig tartózkodtam, valóban mintegy folytonos ünnep és búcsú volt. Minden nap gyóntattam reggel 1/2 öttől tíz óráig, és tartottam 3 előadást (az egész gymnáziumnak, az zárdai intézetnek és a kalocsai úri osztálynak). Vasárnap pedig prédikáltam a népiek. Kalocsán kaptam újra 2.300 forintot. A Magyarországon gyűjtött pénz most 16.000 forinton felül. Az Osztrákországban gyűjtött pedig ennél kétszernél is nagyobb...

háládatos öcséd, István SJ.”

12. sz. levél

(Erősen rongált, keletkezési időpontja csak a levél tartalmából következtethető ki. Valószínűleg 1890. május első felében kelt.)

„Kedves ...

Szívemből köszönöm utolsó szeretetteljes leveledet, melyre rég csak most felelek, miután folytonosan útba vagyok. Most már búcsút vettem Osztrákországtól is, és elmentem Gaggenaubá, a hol egy híres gépgyár van és a hol több gépet vettem. Ebben a gyárban van P. Friderichnek testvére, ki egy különös practicus gőzmotort föltalált, és miután P. Friderich most szinte eljön Afrikába, fölteltem magamban,

hogy testvérénél veszem a motort. P. Friderich testvére, ki egy lángeszű gépész, azelőtt 18 éven ét Bécsben dolgozott 60 legénnyel saját gépgyában. Két év előtt buktatták és visszavonult Bajorországba, a hol fölkerestem, és pedig egy igen ügyes lakatos fráterrel Németországból, ki szinte érti a gépeket, és kit elhozattam Exacteenből (ezen fráter szinte eljön Afrikába) hogy tanulmányozza e gőzmotort.

Ezen gőzmotor a melyet vettem három lóerejű és míg Bécsben kerül 1500 forintba, addig kaptam in azt 1100 Márkáért. A motoron kívül vettem rég több gépet is a misszió száma, um. egy kis m... fűrészt, melyeket a gőzmotor hajt... Továbbá három szivattyu... kutakhoz és más practicus tárgyat. Az egész 4000 Márkába kerül. Münchenben megkaptam a Ludwigsverein-től uti pénzt Africába, és pedig most már másodszer, mert mikor jöttem szinte adott 3000 Márkát.

A jó Isten gondoskodik a szegény négerekről.

Gaggenauból vissza kell mennem Bajorországba Bernbachba, hogy ott Braganca (?) Portugal volt királynéját meglátogassam, miután leánya, Mária Thérézia, Károly Ludwig neje, nagyon megkért, hogy látogassam meg édesanyját is. Onnét elmegyek kit nap mulva Parisba, Marseille, Lissabonba. Miután már elkéstem az áprilisi utazással Africába, most már csak május hó 21-ét mehetünk. No de van még elég dolgom addig...”

13. sz. levél

Lisszabon, 1890. május 21.

„Legkedvesebb Testvérem!

...Az itteni kormánynál minden rendben van, betartotta ígését, a pénzt megfizette és mindent teljesített. Tizenheten a kormány költségén utazunk Afrikába. Hat órán belül indulunk. A könyveket hamarosan megkapod. Madeiráról írok majd levelet. Minden jót tehát kedves Testvérem, az ismerősöket szeretettel üdvözlöm. Buzgó imádba ajánlom magam és maradok hálás testvéred

Stefán”

(A levél német nyelven íródott.)

14. sz. levél

Cap Verde, a „Loanda” fedélzetén [1890.] május 27.

„Legkedvesebb Testvérem!

Már jobban érzem magam és minden utas jól van. Már ismét tudok dolgozni és a nővérek is jól érzik magukat. Nem annyira a tengeri betegség, inkábbba túleröltető munka Lisszabonban, okozta az első napok rosszulletét. Elutazásom előtt három kaffer könyvet kellett átjavítanom és a nyomtatást siettetnem, így éjjel nappal dolgoztam. Teljesen kimerülve érkeztem a hajóra és így szükségszerű volt gyengélkedésem. Most ismét erősnek és munkára alkalmasnak érzem magam. Mivel a kölni Afrika Egyesület missziókat oly nemesen támogatja, gyakran kell nekik cikket küldenem, hogy ezekkel a zambézi négerek ügyé felszínen tartsam. Sokfelől kértek híreket tőlem és kérték, hogy tegyek meg mindent a négerek érdekében. Mivel P. Menyhárd Németország és Ausztria felé nem rendelkezik kapcsolatokkal, ezeket tehát magamra vállalom, neki pedig meghagyom Magyarországot. Időnként írok majd a kölni Katholikus Missziók című lapba is, ő pedig a magyar lapokat látja el cikkekkel. Mivel „Loanda” nevű gőzösünk Afrikának a nyugati és keleti partját is bejárja, mégpedig nyugaton: Madeirát, Cap Verde-t, Loandát, St.Thome-t, Mosamedest, Benguelát, keleten pedig Lourenso Marquest, Inhambare-t, Chilost, Quelimane-t, valószínűleg hajóval folytatom utamat Mozambikig (4 nap Quelimane-től) mivel a misszió ügyében a területi főtökkel kell tárgyalnom. Zumbo¹¹ Quelimane-től jó kéthónapnyi utazásra van, így tulajdonképpen nem tudom mikor érkezem majd Zumbóba. Egy világi személyt, egy Miller nevű fiatal embert is viszek Zumbóba, az innsbruck-i kollégiumból. Miller a Társaságunkhoz tartozik és szolgaként szegődik a misszióhoz. Én a zumbói állomásra viszem őt magammal, ahol majd, hű szolgálatával a misszió érdekében tevékenykedik. Az RP. Generális jóváhagyta ezen elképzelésemet. Rajta kívül még egy páter és egy laikus testvér is elkísér Zumbóba, de hogy kik lesznek ezek, erről majd később értesítelek...

hálás testvéred, Stefan Z.”

(A levél német nyelven íródott.)

¹¹ Zumbo – a Zambézi Misszió állomása Mozambik gyarmat nyugati határa közelében. A zumbói állomást 1890–1894 közön Czímermann István vezette. 1894 februárjában bekövetkezett halála után Menyhárth László lett az állomás vezetője.

15. sz. levél

Ricico (Mozambik), 1893. szeptember 30.

„Legkedvesebb Testvérem!

Éppen lezártam Hozzád intézeti leveletem, amikor kedves írásodat megkaptam és nem mulasztom el azt azonnal megválaszolni. Körülményeim – úgy látszik – nem változnak, mivel a mostani, régen van postával sem kaptam semmi hirt...

... minden egyéb dolog mellett, de ennek is megvannak a maga árnyoldalai, mivel a portugálok minden vonatkozásban szabadon akarnak rendelkezni. Én és jótevőim, akik között hercegnők és grófnők találhatók, reklamáltunk már az adományok ügyében, és azt kívántuk, hogy az adományozó kívársága szerint kerüljenek azok felhasználásra. A lisszaboni RPP Provinciális kedvetlenül fogadta ezt a hirt, is irt nekem egy levelet...

... a portugálok (az ottani társaság vezetői) nem jó szemmel nézik, de ez engem nem korlátoz abban, hogy mindent megtegyek a szegény négerekért, enyhülésükért is áldozatot hozzak értük. A provinciám teljes mértékben elismeri önzetlen igyekezetemet, mellyel a szegény négerek ügyét sok áldozat árán napvilágra hoztam, és segít ebben minden lehető módon. (De mindez köztünk maradjon!) Boromában...¹²

A Guldenek ezreit szerezték meg, s jelenleg számos újság és más kiadvány számára készítek cikkeket. Németországba is Ausztriába, őszintén igyekeznek azon, hogy a Misszió számára adományokat szerezzenek. Nem tudom, megékezt-e hozzád a „Visszhang Afrikából”, de bizonyára érdekelni fog. Ezek a kiváló folyóiratocskák igen sokat használnak az afrikai négerek ügyének. Hogy Európába történő utazásomkor a Zambézin megyek e...

(A levél oldalán az alábbi, függőlegesen, betoldásként írott szövegtöredékek találhatók):

A dolog egészen a P. Generalisig jutott el, aki ... adományokat pontosan a ... intenciói szerint

(A levél német nyelven íródott.)

¹² Boroma – a Zambézi Misszió központja. 1886–90-ig Czímermann, 1890–94 között P. Menyhárh, 1894-től P. Hitler vezette.